

foreign literatures, the subject of which was the concept of «social and civic competencies», allowed author to conclude on the unity of understanding of this concept and its structural components. Civic and social competence are defined as abilities, skills, understanding, attitude, knowledge, practical skills, values that are necessary for life in society, participation in socio-political processes, etc.

It is noted that updated educational programs for secondary school contain a throughline «Civil responsibility». The concept of «throughline» is described as a socially significant over-subject theme, which ensures the continuity of the formation students' social and civic competencies during the teaching of various academic disciplines.

The author gives a number of works on Ukrainian and foreign literatures (according to the curriculum for the secondary school), which ideas, heroes, problems are consistent with the key concepts of education for democratic citizenship and human rights education, democratic values.

Key words: throughline, civil responsibility, social and civic competencies, concept, educational process, Ukrainian literature, foreign literature, education for democratic citizenship, values.

Дата надходження статті: «03» липня 2018 р.

УДК 378.147

Чабан Н. І.*

ВИКОРИСТАННЯ КОМПАРАТИВНИХ МЕТОДІВ У РОБОТІ СТУДЕНТІВ ІЗ НАУКОВИМ ТЕКСТОМ

У статті здійснено аналіз загальних теоретичних положень сучасної компаративістики. Схарактеризовано зміст стилістико-мовної роботи студентів із науковим текстом у процесі вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Виявлено, що значні потенційні можливості для формування в студентів умінь комунікативної роботи з науковим текстом містять компаративні методи. З метою підвищення ефективності роботи з науковим текстом запропоновано компаративні методи пошукової, аналітичної і синтетичної діяльності студентів-нефілологів. За змістом пошукова робота передбачає загальне ознайомлення з науковою літературою й визначення дослідницької проблематики, аналіз функційних стилів наукового мовлення відповідно до норм сучасної жанрової стилістики. Аналітичну роботу спрямовано на виявлення взаємозв'язків між структурними елементами наукового мовлення. Її логічним продовженням є синтетична діяльність студентів із перегрупування проаналізованих наукових термінів, категорій і понять, порівняння споріднених мовних елементів і структур, побудову власного публічного виступу з обраної наукової проблеми.

Серед компаративних методів пошуку, аналізу й синтезу наукової інформації найдоцільнішими є порівняльно-структурний аналіз, системно-структурний аналіз та структурний синтез. Порівняльно-структурний аналіз застосовувався для аналізу функційних стилів наукового мовлення відповідно до норм сучасної жанрової стилістики. Системно-структурний аналіз використовувався для виявлення взаємозв'язків між структурними елементами наукового мовлення. Структурний синтез застосовувався для перегрупування проаналізованих наукових термінів, категорій і понять, порівняння споріднених мовних елементів і структур, побудову власного публічного виступу з обраної наукової проблеми. Оптимальне поєднання цих компаративних методів забезпечує системне вивчення всіх елементів наукового мовлення в їхній логічній взаємоузгодженості.

Ключові слова: компаративістика, науковий текст, зміст стилістико-мовної роботи, робота студентів із науковим текстом, компаративні методи, пошукова, аналітична та синтетична діяльність студентів, стилістико-мовна обробка наукових текстів.

*© Чабан Н. І.

Сучасна постіндустріальна економіка характеризується інтенсивним розвитком науки як однієї з провідних сфер суспільного виробництва. Високі темпи науково-технічного прогресу обумовлюють постійне вдосконалення працівниками різного фаху не лише фахових, а й наукових знань і умінь, пов'язаних із оволодінням новітніми технологіями виробництва. Саме тому зростають вимоги до науково-професійної підготовки майбутніх фахівців у вишах. У законі «Про освіту» зокрема вказано, що вища освіта забезпечує фундаментальну, наукову, професійну й практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів за фахами, удосконалення наукової і професійної підготовки, перепідготовку й підвищення їхньої кваліфікації [8].

Відповідно до вимог суспільства щодо професійної освіти студентів педагогічна наука почала приділяти більше уваги теорії і практиці підвищення ефективності їхньої наукової підготовки у вишах. Одним із засобів, що дозволяють успішно розв'язувати поставлені завдання, є використання компаративних методів у навчанні студентів.

Згідно з новим тлумачним словником української мови компаративізм (від лат. *comparativus* – порівняльний) трактується як порівняльно-історичний метод у мовознавстві. Основою положенням компаративізму вважається німецький філолог Теодор Бенфей (1809–1881). Наукове оформлення цього методу в другій половині XIX століття пов'язують із порівняльним літературознавством. Компаративістика як наукова дисципліна ставить за мету виявлення міжлітературних зв'язків на основі зіставлення творів та явищ національних письменств одного чи різних історичних періодів [7].

Філософсько-теоретичні й методологічні засади сучасної компаративістики знайшли широке відображення в роботах Т. Н. Денисової, О. В. Дубініної, Е. І. Касперського, Д. С. Наливайка, Г. І. Сиваченко, О. Д. Тихомирова, М. О. Шабасової. Учені зазначають, що в лінгвістиці компаративний аналіз застосовується, як метод вивчення споріднених мовних елементів і передбачає аналіз системних і функціональних кореляцій мовленнєвих одиниць. У цілому в мовознавстві виділяють внутрішньомовний, фактично одномовний, і міжмовний, тобто полімовний (переважно двомовний), а також синхронічний і діахронічний компаративний аналіз [3; 6; 9; 10; 12].

Педагогічні особливості використання методів компаративістики в гуманітарній підготовці молоді розкрито в дослідженнях В. М. Бабенко, А. В. Градовського, Л. М. Масол, Л. А. Чередник та інших учених. Аналіз зазначених праць дозволяє дійти висновку про достатню науково-методологічну обґрунтованість основних теоретичних положень компаративістичного вчення [1; 2; 5; 11]. Напрацьовано також певний педагогічний досвід використання компаративних методів у процесі викладання літературознавства як у загальноосвітній, так і в професійній школі. Проте недостатньо уваги приділяється навчальним можливостям компаративістики в процесі наукової і мовної підготовки студентів у вітчизняній системі вищої освіти. З огляду на актуальність і недостатню педагогічну розробленість цієї проблеми визначено тему нашої статті.

Метою статті є обґрунтування педагогічних особливостей використання компаративних методів у роботі студентів із науковим текстом на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням). У процесі роботи над статтею визначено такі завдання: здійснити аналіз загальних теоретичних положень сучасної компаративістики; схарактеризувати зміст стилістико-мовної роботи студентів із науковим текстом у процесі вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)»; розкрити педагогічні особливості застосування компаративних методів у пошуковій, аналітичній і синтетичній діяльності студентів зі стилістико-мовної обробки наукових текстів.

Вивчення української мови у виші тісно пов'язане з формуванням мовної і мовленнєвої компетентностей, комунікативних навичок мовної особистості, удосконаленням усного й писемного професійного мовлення. Як зазначає

Ю. В. Кузьменко, «один із важливих напрямів роботи викладача – розвиток професійної та загальної культури студентської молоді, де мовна культура є фундаментом пізнавальної діяльності людини. Педагог повинен власним прикладом спрямовувати навчання здобувачів освіти як на нарощення фахової компетентності, так і мовної культури» [4, с. 65]. Саме тому програму навчального курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» зорієнтовано на забезпечення належного рівня оволодіння студентами українською літературною мовою, етикетом ділового спілкування, лексичними, орфографічними, пунктуаційними, стилістичними й іншими нормами професійного мовлення. Значна роль відводиться опануванню технології роботи студентів із науковим текстом, адже від рівня сформованості науково-термінологічної культури істотно залежить результативність опанування науково-теоретичних основ фахових дисциплін за обраним напрямом професійної підготовки.

У процесі роботи з науковим текстом студенти засвоюють культурні норми усного й писемного наукового спілкування, опановують логіко-поняттєві моделі наукової термінології згідно з обраним фахом, оволодівають прийомами створення наукових текстів залежно від пошуково-дослідницької мети, учаться правильно й логічно висловлювати свої думки в науково-стильовій комунікації. Зосередження уваги на розвиткові наукових мовленнєвих навичок студентів відповідно до обраного фаху навчання передбачає активне використання прийомів порівняння елементів та утворень як у структурі суто української мови, так і двомовної українсько-російської системи мовлення. Високий рівень мовної компетентності в науковій роботі студентів забезпечується використанням компаративних методів у таких видах мовленнєвої діяльності: аудіювання; ознайомче, реферативне й пошукове читання; зв'язне усне й писемне мовлення; переклад тощо.

У ході реалізації наукового аспекту викладання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» нами використовувались компаративні методи пошукової, аналітичної і синтетичної діяльності студентів. Дослідницький пошук передбачав самостійний збір юнаками й дівчатами інформації про українські терміни, категорії і поняття відповідно до обраної наукової проблематики, стильові особливості мовного викладу наукових теорій, концепцій, принципів, закономірностей. Зміст пошуку включав попереднє ознайомлення з науковою літературою за обраною дослідницькою проблематикою, нормами сучасної наукової мови, жанровими різновидами функційних стилів наукового красномовства. Вивчення літературних джерел надає можливість створювати загальне уявлення про категоріально-поняттєвий апарат обраної наукової проблеми й стилістичні особливості мовного викладу її теоретичних положень.

По закінченні такої роботи студенти брались до аналізу зібраної інформації, спрямованого на виявлення взаємозв'язків між структурними елементами наукового мовлення. У процесі дослідницького аналізу юнаки й дівчата здійснювали розподіл зібраної інформації на окремі групи за структурними елементами наукової мови, групування мовних елементів за спільними ознаками в науковій проблематиці, аналіз значущості й типовості термінів, категорій і понять для конкретних наукових теорій, установлення взаємозв'язків між ними в мовній системі викладу наукової теорії.

Серед компаративних методів аналізу зібраної інформації ми надавали перевагу порівняльно-структурному й системно-структурному аналізам. Метод порівняльно-структурного аналізу застосовувався для виявлення значущості й типовості мовних структурних елементів у категоріях і поняттях за визначеною науковою проблематикою. Аналітичним шляхом визначалася частота наявності кожної мовної конструкції в конкретній науковій категорії, її значущості для розкриття поняттєвої сутності категорії.

Метод системно-структурного аналізу доцільний під час установлення мовно-стилістичних взаємозв'язків між категоріями й поняттями в змісті наукової теорії. Для

кожного поняття чи категорії з'ясовувалась стилістична конструкція згідно з нормативною ієрархією в системі мовного викладу наукової теорії.

У процесі синтетичної діяльності юнаками й дівчатами засвоювались стилістичні характеристики структури наукової теорії. Цілеспрямований мовний синтез передбачав перегрупування проаналізованих термінів, категорій і понять на підставі структури стильового викладу наукової теорії, аналітико-синтетичне порівняння споріднених мовних елементів, системних і функціональних кореляцій мовленнєвих одиниць, гіпотетичну побудову власного публічного виступу з обраної наукової проблеми. Іншими словами, студенти проектували для себе уявно можливі стилістичні конструкції письмового викладу й усного виступу за конкретною досліджуваною науковою проблемою.

За допомогою компаративного прийому структурного синтезу можливе чітке перегрупування складових елементів у процесі системних і функціональних кореляцій мовленнєвих одиниць. Для цього категорії і поняття в змісті наукової теорії переносились для побудови письмового викладу сутності теоретичних положень. Аналогічним шляхом студентами здійснювалась побудова усної доповіді з певної наукової теорії. Структурний синтез доповнювався порівняльним аналізом стильових особливостей усного й письмового викладів змістової сутності наукової теорії. Засвоєння норм наукової мови в процесі аналізу різностильових текстів, їхніх жанрових різновидів і творення власних текстів сприяло підвищенню загальномовної культури студентів нефілологічних спеціальностей.

Навчальним курсом «Українська мова (за професійним спрямуванням)» передбачений зіставний аналіз типових лексико-фразеологічних і граматичних явищ в українськомовних та російськомовних ділових паперах і фаховій літературі для подолання й запобігання інтерференції. Визначений матеріал курсу подається під кутом зору специфіки використання й стилістичних можливостей мовних одиниць за їхньою належністю до рівнів мовної системи: лексичного, фразеологічного, словотвірного, морфологічного, синтаксичного, стилістичного.

У процесі опанування курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» найкращі умови для застосування компаративних методів створюються на семінарських заняттях та під час самостійної роботи студентів.

Семінарські заняття разом із системно організованою самостійною роботою надають змогу закріпити й деталізувати стилістико-мовні норми наукового тексту, з'ясувати доцільність вживання слів, словосполучень і речень у текстах наукових теорій, прийоми оформлення письмового й усного викладу наукових положень, можливі стилістичні помилки, що можуть викривити змістову сутність наукової ідеї. Особлива увага приділяється роботі з розвитку й удосконалення науково-комунікативної компетенції студентів як здатності творчо, цілеспрямовано, грамотно й коректно створювати комунікативно досконале науково-професійне мовлення, розуміти його й адекватно оцінювати.

Компаративні методи аналізу наукових текстів пропонуються також у процесі самостійної роботи студентів. У результаті самостійного застосування компаративних методів студенти навчаються складати за існуючими правилами усні й письмові виклади наукового матеріалу, згідно з правилами вимовляти, писати, використовувати наукову термінологічну лексику за фахом, працювати з термінологічними словниками ділової мови, перекладати тексти наукової фахової орієнтації, оволодівають культурою усного й писемного наукового мовлення.

Результати впровадження компаративних методів у процесі вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» виявили в цілому їхній позитивний вплив на формування в студентів навичок роботи з науковими текстами, тому на підставі викладених у статті матеріалів можна дійти відповідних висновків.

Серед численних проблем, які вирішує сучасна педагогіка, особливої значущості

набувають питання успішної мовної підготовки студентів не лише до суто ділового, але й наукового професійного спілкування за обраним фахом майбутньої праці. Значні потенційні можливості для формування в студентів умінь комунікативної роботи з науковим текстом містять компаративні методи.

Як метод аналізу компаративізм передбачає зіставлення національних письменств чи мовних творів для виявлення їхніх спільних чи відмінних сутностей. У лінгвістиці цей метод застосовується для порівняння мовних елементів, структурних утворень і стилістичних характеристик усного й писемного мовлення.

Стилістико-мовна робота студентів із науковим текстом є важливою складовою вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Для підвищення ефективності такої роботи запропоновано компаративні методи пошукової, аналітичної і синтетичної діяльності студентів-нефілологів. За змістом пошукова робота передбачає загальне ознайомлення з науковою літературою й визначення дослідницької проблематики, аналіз функційних стилів наукового мовлення відповідно до норм сучасної жанрової стилістики. Аналітичну роботу спрямовано на виявлення взаємозв'язків між структурними елементами наукового мовлення. Її логічним продовженням є синтетична діяльність студентів із перегрупування проаналізованих наукових термінів, категорій і понять, порівняння споріднених мовних елементів і структур, побудову власного публічного виступу з обраної наукової проблеми.

Серед компаративних методів пошуку, аналізу й синтезу наукової інформації найдоцільнішими є порівняльно-структурний аналіз, системно-структурний аналіз та структурний синтез. Оптимальне поєднання цих компаративних методів забезпечує системне вивчення всіх елементів наукового мовлення в їхній логічній взаємоузгодженості.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у висвітленні специфіки викладання курсу «Українська мова» студентам-іноземцям.

Література:

1. Бабенко В. М. Компаративний аналіз художнього твору в системі літературної освіти. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. Кіровоград, 2001. Вип. 36. С. 3–7.
2. Градовський А. В. Теоретико-методичні засади компаративного вивчення шкільного курсу української літератури: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 409 с.
3. Касперський Е. Про теорію компаративістики. *Література. Теорія. Методологія.* / пер. З польськ. С. Яковенка. Упор. і наук. ред. Д. Уліцької. Київ: Києво-Могилянська академія, 2006. 543 с.
4. Кузьменко Ю. В. Мовний етикет викладача економічних дисциплін у закладах вищої освіти – складова педагогічної майстерності. *Педагогічний альманах*. Херсон, 2018. Вип. 38. С. 64–68.
5. Масол Л. М. Компаративні методи опанування мистецьких цінностей в контексті полікультурної освіти. *Педагогічні науки*. Херсон, 2000. Вип. 16. С. 88–97.
6. Національні варіанти літературної компаративістики / Д. С. Наливайко та ін.; Національна академія наук України; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2009. 750 с.
7. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Вид-во «Аконіт», 2008. Т. 1. 926 с.
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
9. Сиваченко Г. Модель історичного та сучасного розвитку теоретико-методологічного мислення у словацькій компаративістиці. *Слово і час*. 2002. № 9. С. 18–27.
10. Тихомиров А. Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы: монография. Київ: Знання, 2005. 334 с.
11. Чередник Л. А. У пошуках істини (Метод компаративного аналізу при вивченні зарубіжної літератури). *Всесвітня література та культура в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 7. С. 21–22.

12. Шабасова М. А. Транзитологический анализ постсоветского пространства: критика компаративного подхода. *Працы гістарычнага факультэта БДУ*. Мінск: БДУ, 2008. Вып. 3. С. 146–151.

Chaban N. I.

USING COMPARATIVE METHODS IN STUDENTS WORK WITH SCIENTIFIC TEXT

The article analyzes the general theoretical positions of modern comparative studies. The content of stylistic and linguistic work of students with scientific text during studying the course «Ukrainian language (for professional purposes)» is characterized.

It is revealed that significant potential opportunities for forming students' skills in communicative work with scientific text contain comparative methods.

In order to increase the efficiency of work with the scientific text comparative methods of search, analytical and synthetic activity of non-philology students are proposed. The content of the research work involves general acquaintance with the scientific literature and the definition of research issues, analysis of the functional styles of scientific language in accordance with the norms of modern genre stylistics. The analytical work is directed at revealing of interrelations between structural elements of scientific language. Its logical continuation is the synthetic activity of students on the rearrangement of analyzed scientific terms, categories and concepts, the comparison of related linguistic elements and structures, and the construction of their own public speech on the chosen scientific problem.

Among the comparative methods of search, analysis and synthesis of scientific information, the most suitable are comparative structural analysis, system-structural analysis and structural synthesis. Comparative structural analysis was used to analysis of the functional styles of scientific language in accordance with the norms of modern genre stylistics. System-structural analysis was used to revealing of interrelations between structural elements of scientific language. Structural synthesis was used to the rearrangement of analyzed scientific terms, categories and concepts, the comparison of related linguistic elements and structures, and the construction of their own public speech on the chosen scientific problem. The optimal combination of these comparative methods ensures a systematic study of all elements of scientific speech in their logical interconnectivity.

Key words: comparative studies, scientific text, content of students' stylistic and linguistic work with scientific text, comparative methods, search, analytical and synthetic activity of students, stylistic and linguistic processing of scientific texts.

Дата надходження статті: «29» червня 2018 р.